

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

Perenna växters färger

En studie om färgupplevelse baserad
på litteratur och fotografisk
dokumentation

Kristina Öman

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen
med huvudområdet kulturvård med inriktning mot
trädgårdens hantverk
2019, 180 hp
Grundnivå

Perenna växters färger

En studie om färgupplevelse baserad
på litteratur och fotografisk
dokumentation

Kristina Öman

Handledare: Maria Henje
Kandidatuppsats, 15 hp
Trädgårdens och Landskapsvårdens
hantverk, inriktning trädgård

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
conservation@conservation.gu.se
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 786 47 00

Bachelor of Science in Conservation, with major in Garden and Landscape Crafts, 180 hec
Graduating thesis, 2019

By: Kristina Öman

Mentor: Maria Henje

Title in original language: Perenna växters färger: En studie om färgupplevelse baserad på litteratur och fotografisk dokumentation

Language of text: Swedish

Number of pages: 39

The colours of perennial plants: A study of colour experience based on literature and photographic documentation

ABSTRACT

The importance of colour and shape in plant composition interests me, but I have a feeling that plant colour, in particular, is often neglected in garden design. Shape and site properties are prioritised. In my opinion the colour of the plants should have centre stage when designing for public parks and gardens.

As a pre-study plants have been photographed in the month of June. The aim was to see which plant colours caught the eye in early summer in different public parks and gardens.

This essay aims to find links between the colours of the plant material on the photographs, colour theory and research and gardening literature – in order to get at higher understanding if the combinations of plant colours on the photographs can be useful when designing borders and plantings in public spaces. And if documentation of the colours of plant material can be done satisfyingly through the use of photography.

Through studying literature, connecting the text to the photographs, I aim to answer these questions: How does gardening literature convey harmony, when it comes to colour? What conclusions, about the colour of the plants on the photographs, can be valuable to use when designing borders for public gardens and parks?

Keywords: plant colour, garden design, photography, colour harmony, public parks and gardens

Förord

Tack Maria Henje för handledning!
Tack familj och vänner för uppmuntran och stöd!

Min blick för färger är föralltid förändrad genom
arbetet med den här kandidatuppsatsen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	2
1.2 Bakgrund	3
1.3 Tidigare forskning	3
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Metod och material	5
1.5.1 Litteraturstudier.....	5
1.5.2 Fotografering.....	5
1.5.3 Fotomaterial	7
1.6 Källkritik	8
1.7 Teoretisk ansats och läsanvisningar	8
2. Resultat	10
2.1 Färg och begreppet harmoni i trädgårdslitteratur	10
2.1.1 Gertrude Jekyll.....	10
2.1.2 Penelope Hobhouse	15
2.1.3 Andrew Lawson.....	16
2.1.4 James Hitchmough.....	20
2.2 Att se och uppfatta färg	21
2.2.1 Att se naturens färger	21
2.2.2 Grönt i trädgårdslitteratur och forskning.....	24
3. Diskussion	30
3.1 Slutsats	32
4. Sammanfattning	33
5. Bildförteckning	34
6. Källförteckning	36
6.1 Elektroniska källor	36
6.2 Växtlistor tillgängliga på internet	36
6.3 Tryckta källor.....	36
7. Digital bilaga	39

1. Inledning

To learn how to perceive the difference and how to do right is to apprehend gardening as a fine art. Given the same space of ground and the same material, they may either be fashioned into a dream of beauty, a place of perfect rest and refreshment of mind and body – a series of soul-satisfying pictures – a treasure of well-set jewels; or they may be so misused that everything is jarring and displeasing. (Jekyll 1995, s.18)

Det här är ett examensarbete på utbildningsprogrammet Trädgårdens och landskapsvårdens hantverk, inriktning trädgård. Inom utbildningen ingår kursmoment i gestaltning; växtkomposition, växtkunskap och färg- och formlära.

Färgens och formens betydelse vid växtkomposition intresserar mig, men jag har fått en känsla av att trots en stor mängd litteratur om färganvändning kopplat till trädgårdsdesign så försummas i synnerhet växternas färg vid gestaltning av rabatter och planteringar – färg får ge vika för växternas ståndorts krav och form. Jag tycker att gestaltning med hjälp av växternas olika färger, och hur de spelar mot varandra, borde få en mer central roll vid växtkomposition i offentliga miljöer – just för att det är hur växternas färger spelar mot varandra som, enligt mig, ger liv åt rabatter och planteringar. Dessutom är det roligt och stimulerande att göra växtgestaltningar med färg i åtanke, att laborera med färgers harmonier och kontraster, till exempel.

Som Gertrude Jekyll så fint illustrerar i citatet ovan krävs det erfarenhet och arbete för att, utifrån ett växtmaterial, skapa en vacker helhet som tilltalar betraktaren och ger lugn. I *A Glimpse of Green: Women Writing on Gardens* (1996) går att läsa om Gertrude Jekyll: innan hon fann sin roll som trädgårdsmästare hade hon ett betydande rykte som konstnär och hantverkare. Hon var under sin livstid en auktoritet inom engelsk trädgårdskonst och revolutionerade hur människor resonerade kring trädgård. Utöver att hon skapade ett flertal vackra trädgårdar har vi henne att tacka för lanseringen av *perennrabatten* (the herbaceous border) som blivit så synonym med engelska trädgårdar. Gertrude Jekyll ansågs som blomsterkonstnär; eftersom hon i grunden var traditionell konstnär kunde hon föra över sina kunskaper och sin erfarenhet av färganvändning till trädgårdsgestaltning (Critchley 1996, s.138).

I min mening skildrar Gertrude Jekyll i det inledande citatet sin egen erfarenhet – jag tror hon menar att för att förstå sig på växtkomposition krävs en gedigen bakgrund av färg- och formstudier och för att bli en bra designer krävs många års erfarenhet. Att lära sig *konsten trädgård* – jag får känslan av att trädgårdskonsten för Jekyll är något som är värt en hög status. Jag tror också att de handlar om att se på kombinationer av växter, och färger, att göra bedömningar. Gertrude Jekyll är och förblir en mycket inflytelserik personlighet inom trädgårdsgestaltning, som inte går att förbise, särskilt gällande användningen av växternas färgverkan.

Som en förstudie till det här arbetet har material samlats in i en tidigare kurs under utbildningen. Undersökningen gick ut på att fotografera växtmaterial i juni månad, i syfte att se vad som fångade blicken, med fokus på växtmaterialets färg. Genom färg- och formstudierna under utbildningen har jag utvecklat en egen palett för växtgestaltning, om än trevande såhär i början av ett yrkesliv. Förstudien blev ett sätt att vidga mina vyer, se vad som finns i rabatter

och planteringar där ute, för att vidare utveckla min egen personliga växtpalett inför framtida gestaltningar. Eftersom jag har en bakgrund inom fotografi är kameran ett verktyg för dokumentation som jag behärskar och trivs med. Inför undersökningen i juni 2018 bestämde jag mig tidigt för att utgå från kameran som redskap i hantverket att avbilda.

I min kandidatuppsats kommer olika typer av litteratur om färg studeras. Sedan kommer det tidigare insamlade fotomaterialet att analyseras utifrån den nyfunna kunskapen från böcker och forskning för att få en större förståelse för vilka färger som finns på växtmaterialet på fotografierna och om färgkombinationerna är intressanta att använda vid gestaltningar av rabatter och planteringar i offentliga miljöer.

Ulf Klarén är färgforskare, bildpedagog, illustratör och lärare på Konstfack. Han skriver i sitt kapitel *Med mänskliga mått mätt – om perception, färg ljus och rum* i den populärvetenskapliga boken *Färg & ljus för människan - i rummet* att den estetiska dimensionen av perceptionen alltid innebär en emotionell och intuitiv förståelse att uppfatta färg och ljus. Spontant upplevs stämningar och rumsliga relationer, upplevelsen präglas alltid av kulturellt betingade kunskaper och värderingar. Med ett estetiskt förhållningssätt uppmärksammas medvetet estetiska kvaliteter i konst och design, eller i omvärlden, och det blir möjligt att reflektera kring upplevelsen (Klarén 2014, s. 33). Som jag förstår det så kan en estetiskt medveten blick hos betraktaren bidra till att bli mer medveten om vilka färger som finns omkring oss, till exempel hos ett växtmaterial i en trädgård. Kulturellt betingade kunskaper och värderingar påverkar perceptionsprocessen och hur färgerna tolkas. Således borde min tolkning av växtmaterialets färger på fotografierna förändras efter en kvalitativ litteraturstudie där jag lär mig mer om hur färgerna spelar mot varandra både från trädgårdslitteratur och från mer vetenskapliga texter.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att efter studier av litteratur om färg, färgupplevelse och färguttryck hos växter analysera ett material av fotografier för att få större förståelse för:

- Hur färgfotografiet kan dokumentera kombinationer av färguttryck hos ett växtmaterial.
- Om växternas färgkombinationer på fotografierna kan vara intressanta att använda vid gestaltningar av rabatter och planteringar i offentliga miljöer.

Arbetet utgår från frågeställningarna:

Hur behandlas begreppet harmoni inom trädgårdslitteratur, när det gäller färgaspekten?

Vilka slutsatser om växtkombinationernas färguttryck återgivna på fotografierna kan vara värdefulla att använda vid gestaltning i offentliga miljöer?

1.2 Bakgrund

Materialet som insamlades under kursen *Undersökning i kulturmiljö 3*, KTL499 juni 2018 är utgångspunkt för det här arbetet. Materialet består av fotografier av växtmaterial från ett flertal offentliga trädgårdsmiljöer (se tabell s. 7–8).

Jag har tidigare verkat i en tradition av konstfotografi där det konceptuella, och det mera abstrakta, har en plats. Där det, i mina ögon, handlar mer om att *göra* en bild, genom planering, koncept och tankar, för att förmedla ett budskap, snarare än att bara avbilda. I kontrast till en konceptuell tradition med konstnärlig ambition finns en annan; *dokumentärfotografi*, där det handlar om, tycker jag, att avbilda verkligheten *som den verkligen ser ut*, utan att ändra eller förstålla. Gängse är användningen av ett längre skärpedjup i fotografierna där alla detaljer är synliga och ingen manipulation är tillåten. Därför tycker jag att det är särskilt intressant i en undersökning som min förstudie, som jag skulle benämna som mer dokumentär, att använda en mer konstnärlig stil, att abstrahera, här i syfte att få växternas färger att framstå mer som olika färgfält som står mot varandra.

I dagens ständiga bildflöde där många fotografier är tagna med mobilkameror, eller är tagna i syfte att visa på verkligheten på ett dokumentärt vis (tidningar till exempel) finns en avsaknad av bilder med ett kortare skärpedjup. Även i samtida trädgårdslitteratur verkar det, tycker jag, vara kutym att använda fotografier med skärpa över hela bilden för att visa alla detaljer. Ibland används ett kortare skärpedjup för att visa på detaljer hos växter, mestadels blommor.

I förstudien i juni 2018 använde jag mig av en digital kamera med ett äldre analogt objektiv, vilket gav möjligheten att använda ett kort skärpedjup, bländarinställning ner till 1,8. Tidigare har jag använt såväl analoga som digitala kameror i mina fotografiska arbeten. Egentligen föredrar jag att fotografera analogt, men i en undersökning som den här är en digital kamera att föredra för mig. Att fotografera analogt hade inneburit för många begränsningar där ett begränsat antal bilder per filmrulle och tid för framkallning och scanning av bilderna är de främsta. Det finns en frihet i digitalt fotograferande där de enda egentliga begränsningarna består av batteritid och minneskortets storlek. Med laddat batteri och ett rymligt minneskort finns en frihet i fotograferandet – att testa vinklar, avstånd, skärpedjup osv.

1.3 Tidigare forskning

Här följer en presentation av forskning och litteratur om färg, färgupplevelse och färguttryck hos växter, som jag funnit vara relevant för det här arbetet.

När det gäller forskning om färg och färgupplevelse vill jag lyfta fram följande:

Karin Fridell Anter har forskat och skrivit mycket om färg. I sin avhandling *What colour is the red house? Perceived colour of painted facades* (2000) behandlar hon hur vi uppfattar färger, främst på fasader, under olika förhållanden. I boken *Utvändig färgsättning* (1997) finns ett avsnitt om naturens färger. Flera olika författare har bidragit till boken *Färg & ljus för människan - i rummet*

(2014). Här finns en gedigen genomgång av hur färg och ljus fungerar och hur vi uppfattar och tolkar dessa, både omedvetet genom perceptionen och medvetet. Några andra av Fridell Anters titlar som kan vara relevanta för det här arbetet är: *Naturens färgpalett: inmätta färger hos vegetation, sten och mark* (1994) och *LJUS- OCH FÄRGBEGREPP och deras användning* (2012).

I sin licentiatuppsats *Färgbilden som redskap vid växtkomposition* vill Nina Nilsson ”förklara, diskutera och problematisera färgbilder – i synnerhet färgschema – som redskap i undersökning av färg i trädgård och i komposition av växtmiljöer och rabatter” (Nilsson 2013, s.13). Färgschema som begrepp kopplas i uppsatsen till Gertrude Jekylls bok *Colour Schemes for the Flower Garden* (1911), där planteringsplaner med olika färgteman, eller *colour schemes*, redovisas (Nilsson 2013, s.22).

Petra Thorperts magisteruppsats *Färgupplevelse i skogsmiljö – En undersökning av individens upplevelse av färg i ett skogsbestånd utifrån avstånd, årstid och art* (2012) handlar, som titeln antyder, om färgupplevelser av vegetation. Hon undersöker färger på vedartat växtmaterial, genom olika årstider, för att få en utvecklad färgförståelse inför framtida gestaltningar, med hjälp av en försöksgrupp.

Forskaruppsatsen *All about the 'Wow factor'? The relationship between aesthetics, restorative effect and perceived biodiversity in designed urban planting* (2017) författad av Helen Hoyle, James Hitchmough och Anna Jorgensen vid Department of Landscape, University of Sheffield, Storbritannien, har viss relevans för det här arbetet. Det är en redovisning av en studie som undersöker människors estetiska reaktion, återställande effekt och upplevd biologisk mångfald av olika kategorier av skogs- busk- och örtartade planteringar.

I *Färgantologi Bok 1 Färgsystemet NCS: tanke, tillkomst, tillämpning* (1995) finns en beskrivning av hur NCS-systemet för färgbestämning har forskats fram och utvecklats. Färgsystemet NCS (Natural Colour System) är svensk standard för färgbeteckningar och här finns en begreppsapparat som är relevant för det här arbetet. I kapitlet *Från före Forsius till efter NCS*, av Anders Hård, går att läsa om hur vi ser och percipierar färger.

När det gäller färg och färganvändning i trädgårdsgestaltning finns litteratur att tillgå:

Gertrude Jekylls *Colour Schemes for the Flower Garden* (1911) är ett betydelsefullt, trädgårdshistoriskt dokument som behandlar trädgård, färg och gestaltning. Likaså hennes kapitel *Colour in the flower garden* i William Robinsons bok *The english flower garden and home grounds* (1921, s. 190–206).

Det finns en mängd samtida trädgårdslitteratur som handlar om växtmateriallets färg – främst som del i designprocessen, några exempel på författare är Nigel Dunnett, James Hitchmough, Penelope Hobhouse, Noel Kingsbury, Andrew Lawson samt Nori och Sandra Pope. En del skribenter lutar sig i sina färgteoretiska resonemang mot Goethes och Johannes Ittens färgläror, Pope och Pope till exempel. Om Goethes färglära går att läsa i *Goethes färglära* av Pehr Sällström (1996). Johannes Itten förklarar sin färglära i *Kunst der Farbe: subjektives Erleben und objektives Erkennen als Wege zur Kunst* (1961), som finns översatt till svenska: *Färg och färgupplevelse: subjektiva upplevelser och objektiva kunskaper som vägledning till konsten* (1971).

1.4 Avgränsningar

Förstudien till mitt kandidatarbete gjordes i juni månad och materialet förmedlar i huvudsak växternas färger under just den perioden, som jag har valt att kalla *försommar*. En del växter ändrar sina färger allteftersom säsongen fortgår; blommor blommar ut och andra växter har en senare blomning, till exempel. En rabatt som är färgrik under försommaren, med mycket blomning, kan senare bli alltmer monokromt grön då växterna blommat ut, eller tvärt om – starka sensommar- och höstfärger tar över.

Det finns en stor mängd litteratur om såväl färgteori som trädgårdsdesign – hur växterna ska användas, med fokus på deras färger och färgverkan i rabatter och planteringar. Här har ett urval gjorts med tanke på tid och omfattningen av den här uppsatsen.

1.5 Metod och material

1.5.1 Litteraturstudier

Litteraturen som beskrivs under rubriken *Bakgrund och tidigare forskning* ovan ligger till grund för litteraturstudierna men mer litteratur har tillkommit, med särskilt fokus på trädgårdslitteratur med färg som tema.

Urvalet av litteratur har gjorts med tanke på tid för arbete med och omfattning av den här uppsatsen. Jag har mestadels hållit mig till författare och forskare jag är bekant med sedan tidigare, särskilt när det gäller urvalet av trädgårdslitteratur. En förhoppning finns att det inom litteraturen ska finnas en bredd för att ge en nyanserad bild; forskning och mer populär litteratur, äldre och nyare trädgårdslitteratur.

Litteraturen lästes i ett första steg mer övergripande. Läsningen riktades sedan mot de olika begreppen som behandlas under avsnittet 2. *Resultat*, såsom *harmoni*, *naturens färger* och *den gröna färgen*.

1.5.2 Fotografering

Syftet med förstudien i juni 2018, under kursen *Undersökning i kulturmiljö 3 KTL499* juni 2018, var att se vad som fångade blicken, när det gäller växtmaterialets färg i juni månad. Växternas färg dokumenterades i fotografier, fotograferade med ett kort skärpedjup för att suddas ut objekt i för- och bakgrund. En del av fotografierna är ännu mer abstraherade, genom variationer i skärpa och skärpedjup finns ingen punkt i bilden där den är helt skarp – i förhoppning att växterna på bilderna ska tolkas som olika färgfält som står mot varandra. Arbetsgången gick

från studiet av helheten (hela trädgårdsmiljön/parken) och mot detaljstudier (enskilda växter/växtdelar) i de olika trädgårdsmiljöerna, med ständigt fokus på växternas färger.

Eftersom jag har en tvåårig utbildning inom fotografi (Kulturama, Stockholm år 2010 - 2012) är kameran ett verktyg för dokumentation som jag behärskar och trivs med. Inför undersökningen i juni 2018 bestämde jag mig tidigt för att utgå från kameran som redskap i hantverket att avbilda, för att ta nytta av min bakgrund, att föra över den kunskap jag samlat på mig och det arbetssätt jag är van med. I mina tidigare fotografiska arbeten har jag utforskat hur, och om, fotografi som redskap och media går att abstrahera genom bland annat variationer i skärpedjup men även genom digital manipulering av fotografier, och andra bilder. Under studietiden på Kulturama blev jag uppmuntrad att förmedla mina tankar och känslor i fotografierna genom att planera varje bild med omsorg. I en undersökning som den i juni 2018 blir arbetet med kameran mer skissartat och spontant.

För att så tydligt som möjligt försöka fånga växternas färger är bilderna från förstudien fotograferade med ett kort skärpedjup – för att göra objekt i för- och bakgrund mer diffusa, ett exempel:

Bild 1: Frodeparken 18-06-13, höstsilverax *Actaea simplex*, koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*, gräs möjligen diamantrör *Calamagrostis brachytricha* och jättedaggkåpa *Alchemilla mollis*

I försök att abstrahera vissa bilder ännu mer har variationer i skärpa och skärpedjup använts. Det finns ingen punkt där bilden är helt skarp – med förhoppning att bilderna ska tolkas som olika färgfält som står mot varandra. Ett exempel:

Bild 2: Enköpings parker 18-06-12, röd lejonsvans *Phlox tuberosa* 'Amazone' och blekgul daglilja framför *Hemerocallis citrina*

1.5.3 Fotomaterial

I samklang med litteraturstudierna i det här kandidatarbetet kommer det insamlade bildmaterialet från förstudien i juni 2018 att gås igenom och sorteras. Det är centralt för uppsatsen att finna kopplingar mellan litteraturen och fotografierna. Fotodokumentationen är ett utvalt, subjektivt skapat material och ytterligare urval kommer alltså göras till uppsatsen – för att illustrera hur växtmaterialets färger på bilderna spelar mot varandra.

Det insamlade fotomaterialet från förstudien består av 585 fotografier. Här följer en tabell som redovisar vilka platser som besökts samt antal fotografier (bilder) efter urval:

Tabell 1: Antal fotografier redovisas, besökta trädgårdar och parker, under kursen Undersökning i kulturmiljö 3, juni 2018.

Plats	Datum	Antal bilder
Enköpings parker: Drömparken, Blå Trädgård, Strömparterren, Fisktorget, Klosterparken, Munksundskällan, Gustav Adolfs Plan, Kölnbacksparken	18-06-12	164
Stadsträdgården Uppsala	18-06-13	44
Frodeparken Uppsala	18-06-13	24
Kunskapsparken SLU Uppsala	18-06-14	122
Waldemars Udde Stockholm	18-06-18	34
Rosendals Trädgård Stockholm	18-06-18	60

Bergianska Trädgården Stockholm	18-06-20	73
Skärholmens perennpark Stockholm	18-06-20	64
		Tot: 585

Sist i arbetet, under rubriken 7. *Digital bilaga*, finns en länk till det kompletta fotomaterialet från förstudien. Materialet finns tillgängligt på internet t o m 30 april 2019.

1.6 Källkritik

I arbetet används mestadels litterära källor, av olika ålder. Det är väsentligt att värdera källornas trovärdighet, särskilt vad gäller äldre litteratur, och ställa dem mot mer moderna. Inom den studerade litteraturen finns en bredd med allt från vetenskapliga texter till handböcker och trädgårdslitteratur riktad till den intresserade, på svenska och engelska.

Fotografierna i förstudien från juni 2018 avbildar växtmaterial – jag har i arbetet valt att fokusera på växternas färger på bilderna. Det är viktigt för mig att det är ett växtmaterial som analyseras, fotografiskt dokumenterat. Men samtidigt, under förstudien, arbetade jag för att abstrahera växternas färger på fotografierna i förhoppning att de skulle te sig som olika färgfält mot varandra – det är alltså egentligen en färgåtergivning på fotografierna som exemplifieras med fotografierna i det här arbetet, även om växtmaterialet är identifierat.

1.7 Teoretisk ansats och läsanvisningar

Det här kandidatarbetet handlar inte specifikt om trädgårdsdesign, men kan vara intressant för att få en större förståelse för hur växternas färger samspelar och kontrasterar under försommaren, i offentliga miljöer. Således kan kunskaperna vara användbara vid framtida gestaltningar av försommarrabatter.

Här följer en lista där begrepp förklaras, begrepp relevanta för arbetet. Definitionerna följer gängse begreppsanvändning, och tar stöd i litteraturen från litteraturstudien:

Egenfärg den uppfattade färgen hos ett föremål (Fridell Anter 2000, s. 24–26, *inherent colour*)

Elementarfärg sex grundfärger; vitt, svart (okulörta), gult, rött, blått, grönt (kulörta) (Hård 1995, s. 215)

Färg vi kan skilja ytor och objekt från varandra genom variationer i färg – genom olika färgnamn (Hård 1995, s 217)

- Harmoni* färger som tycks passa ihop harmonierar med varandra (Jekylls text i Robinson 1921, s. 191, Lawson 1996, s. 8)
- Komplementfärger* färger som finns långt ifrån varandra i färgcirkeln, och som tycks framhäva varandra (Jekyll 1995, s. 120, Hobhouse 1985, s. 42, 45, Hård 1995, s. 220)
- Kulört färg* färg som har likhet med någon av de kulörta elementarfärgerna (Hård 1995, s. 221)
- Ljushet* anger hur ljus en yta ser ut att vara, i jämförelse med en mörkare (Hård 1995, s. 221, Hobhouse 1985, s. 41 *value*)
- Mörkhet, svarthet* anger hur mörk en yta ser ut att vara, i jämförelse med en ljusare, hur mycket av elementarfärgen svart den innehåller (Hård 1995, s. 226)

2. Resultat

Genomgående i avsnittet presenteras resultatet från litteraturstudien. Bildexempel från förstudien i juni 2018 varvas med texten för att visa på kopplingen mellan litteraturstudien och fotomaterialet. Det är mitt personliga urval från fotomaterialet – de bilder som jag tycker bäst exemplifierar det som beskrivs i litteraturen. Under bilderna finns tillhörande bildtext med information om tid och plats för fotografering, och växtmaterialet identifieras. I anslutning till bildtexten har följande textstycke *kursiverats*. Det är i dessa textstycken jag förklarar hur bilderna hänger ihop med litteraturen.

De platser jag har hittat växtlistor från är vissa av Enköpings parker, Kunskapsparken SLU och Skärholmens perennpark. För resterande bilder har växtmaterialet identifierats med hjälp av egen växtkunskap och de böcker som ingår i litteraturstudierna. Växtnamnen är kontrollerade mot SKUD (feb/mars 2019).

2.1 Färg och begreppet harmoni i trädgårdslitteratur

I läsningen av trädgårdslitteraturen, som i huvudsak fokuserar på färg i trädgårdsgestaltning, kom jag i kontakt med begreppet *harmoni* – gällande växternas färgverkan mot varandra vid växtval för gestaltningar av rabatter och planteringar. De allra flesta litterära verk av denna typ i min studie delar upp växternas färger i olika färgkategorier och beskriver hur de kan eller bör kombineras för bästa effekt.

För Gertrude Jekyll är färgharmoni ett centralt begrepp när det handlar om färg i trädgård och gestaltning. Hennes texter är de äldsta som behandlas i arbetet. Sedan följer en genomgång hur olika mera nutida författare behandlar samma begrepp inom trädgårdslitteraturen.

2.1.1 Gertrude Jekyll

En utgångspunkt i studier av växternas färgharmoni är Gertrude Jekylls avsnitt *Colour in the flower garden* i William Robinsons bok *The english flower garden and home grounds*. Här förespråkas harmoni i planteringarna; harmonier av färger som följer och byter av varandra. Stora effekter som är väl uttänkta och väl placerade där olika stora portioner av färger arrangeras och bildar trädgårdens helhet. Jekyll menar att färgernas harmoni ofta glöms bort eftersom man sällan planerar för vilka färger som ska placeras i trädgården, eller att många saknar förmågan att förstå och tolka vad som är färgharmoni (Robinson 1921, s.191).

Gertrude Jekyll förespråkar en användning av större grupper av växter – stora nog ”to have a certain dignity” (att ha en viss pondus) men inte för stora att de blir ”wearisome” (betungande). Liknande färger grupperas för att avlösa varandra under växtsäsongen. Författaren menar att

grupperingar av växter utifrån deras likartade färg (främst blomningens färg) är harmoniskt. Färgfälten kan sedan tillåtas att övergå i varandra eller avlösa varandra allteftersom säsongen fortgår. Men Jekyll vill i sin text också förmedla hur olika färger kan grupperas så de förstärker varandras färgverkan; om lila skriver hon, till exempel, att en kombination med ljusaste vitt och omgivande undervegetation av silvergrått gör att de lila färgerna framträder starkare (Robinson 1921, s.192–193).

Bild 3: Bergianska trädgården 18-06-20, ängsnäva *Geranium pratense* 'Midnight Reiter' och brudslöja *Gypsophila paniculata*.

Lila som kombineras med vitt och silvergrått framhäver den lila färgen som blir starkare. I mitt bildmaterial är det här det närmaste jag kan komma en kombination av lila, vitt och silver. Ängsnävans blommor är blåviolettera men bladverket är lila-rött.

Man ska däremot akta sig för att kombinera lila med rött och rosa, enligt Jekyll. Vill man ha en mjuk övergång till lila från grupper av varmare färger använder man sig av en varm vit färg eller ljus gult. Färgen vitt, menar Jekyll, ska man vara försiktig med; med fördel kan växter i vitt användas som utropstecken men att användning av vita fläckar (white patches) runt om i trädgården fångar ögat på ett oroligt sätt (Robinson 1921, s.192).

Bild 4: Kungälvsparken SLU 18-06-14, röd häckberberis *Berberis thunbergii* (Rödbladdiga-Gruppen) 'Atropurpurea Nana', stjärnflocka *Astrantia major* 'Roma', akleja *Aquilegia vulgaris*, löjtnantshjärta *Lamprocapnos spectabilis*, luktpion *Paeonia lactiflora* 'Adolphe Rosseau'.

Man ska akta sig från att kombinera lila med rött och rosa enligt Jekyll. Den röda häckberberisen innehåller både kalla och varma röda nyanser, både mer och mindre svartaktiga. Stjärnflockan har en ganska kall rosa nyans. Aklejan drar kanske mer åt blått än lila.

Bild 5: Enköpings parker 18-06-12, vit iris möjligen violiris *Iris sanguinea* 'Snow Queen', mörk iris möjligen sammetsiris *Iris chrysographes* 'Black Form', i förgrunden idegran *Taxus* sp.

När det gäller användning av färgen vitt i rabatter ska man vara lite försiktig tycker Jekyll. Växter i vitt kan med fördel användas som utropstecken men för många vita fläckar runt om i trädgården blir oroligt. På bilden syns en vit iris som kontrasterar mot den mörka bakgrunden, blommorna tycks sväva över grönskan i planteringen.

Angående användningen av kontrastfärger i planteringar skriver Jekyll att väl valda och väl placerade kontraster är användbara för att fånga ögat när man passerar nära. Beskådar man kontraster på ett långt avstånd syns de inte alls och placeras de glest och varvat med huvudfärgen neutraliserar färgerna varandra. Effekterna kan vara charmerande om de används sparsamt – orangea liljor *Lilium spp.* i kombination med blå riddarsporre *Delphinium spp.* till exempel (Robinson 1921, s.193). Resonemanget exemplifieras i boken *Colour Schemes for the Flower Garden*:

For instance, a blue garden, for beauty's sake, may be hungering for a group of white lilies, or for something of palest lemon-yellow, but it is not allowed to have it because it is called a blue garden, and there must be no flowers in it but blue flowers. Surely the business of the blue garden is to be beautiful as well as to be blue ... any experienced colourist knows that the blues will be more telling – more purely blue – by the juxtaposition of rightly placed complimentary colour. (Jekyll 1995, s. 120)

Här menar författaren att för att en blå plantering ska bli så vacker, och så blå som möjligt, behövs en viss kontrast i färgerna – en kontrast som förstärker det blå.

Bild 6: Enköpings parker 18-06-12, grekvädd *Knautia macedonica* på nära håll

Bild 7: Skärholmens perennipark 18-06-20, grekvädd *Knautia macedonica* i bakgrunden, framför syns bland annat näva *Geranium* 'Sirak' och fröställningar av skägglök *Allium stipitatum* 'Mount Everest'.

Användningen av kontrastfärger i planteringar (bild 6 & 7). Väl valda och väl placerade så är de användbara för att fånga ögat när man passerar på nära håll, menar Jekyll. På längre avstånd går de förlorade – de syns inte alls eller så neutraliseras färgerna om de placeras för glest. Grekvädden har en lysande röd/rosa färg och placeras de i en stor grupp mot en mörkare bakgrund, som på bilden från Enköping, lyser de upp. På ett längre betraktelseavstånd, med plantorna glesare placerade och utan den mörka fonden, som på bilden från Skärholmen, går effekten förlorad.

Bild 8: Waldemarsudde 18-06-18, blå riddarsporre *Delphinium* sp.

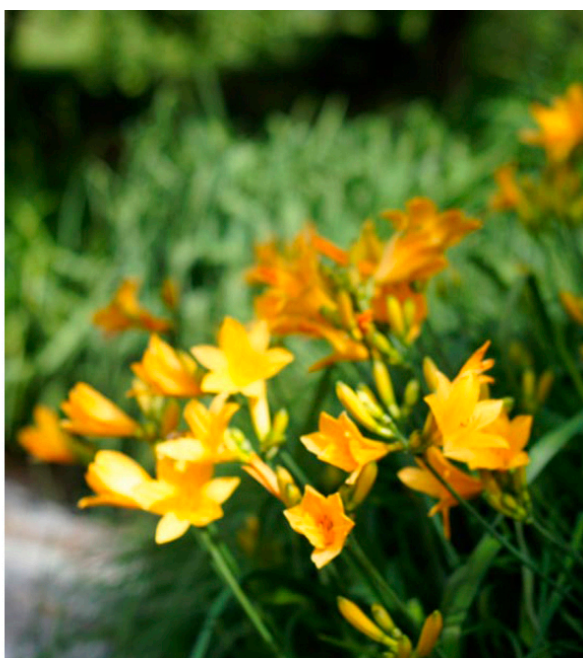

Bild 9: Bergianska trädgården 18-06-20, orange daglilja *Hemerocallis* sp.

Ett exempel från Jekyll på användningen av kontrastfärger i trädgården med blå riddarsporre i kombination med orangea liljor. Jag kunde inte hitta färgkombinationen på någon av mina bilder, men här är delar av två olika

bilder – blå riddarsporre och orange daglilja. Riddarsporren på bilden är både blå och lila och dagliljan är ganska ljus orange.

2.1.2 Penelope Hobhouse

Penelope Hobhouse skriver i sin bok *Colour in Your Garden* att trädgårdsmästaren, liksom konstnären, kombinerar olika färger för att skapa harmoniska och tillfredsställande helheter. Färgerna i trädgården kan inte ändras genom att blanda pigment, som konstnären, men genom växternas placering påverkas deras färgverkan. Färgerna kan aldrig ses som enskilda utan beskådas i kombination med andra och de påverkas ständigt av varandra – av alla färger som existerar på platsen och även av vilka färger vi skådat innan (Hobhouse 1985, s. 36).

Författaren menar vidare att när vi arrangerar färger i trädgården handlar det om att kombinera harmonier av färger som står varandra nära i färgcirkeln, som passar ihop för att de delar elementarfärg, och att kontrastera med färger som är så annorlunda som möjligt, som alltså har en annan elementarfärg, för att sedan observera hur färgerna relaterar till trädgårdens mer generella bakgrundsfärger. Alla dessa element (bakgrund, harmoni och kontrast) ska vara väl genomtänkta och planerade för att ge en arkitektonisk balans som helhet. En besökare i trädgården, som vandrar igenom den, söker med ögat både vila och föränderlighet – det besökaren sedan bär med sig i minnet är inte individuella färger utan en serie färgintryck (Hobhouse 1985, s. 48, 45).

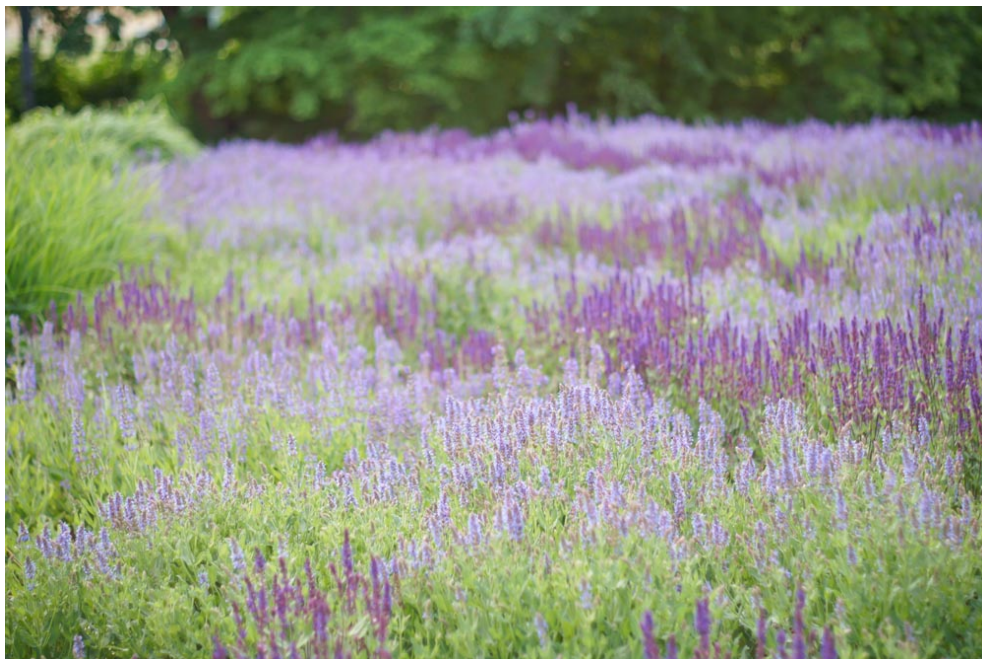

Bild 10: Enköpings parker (Drömparken) 18-06-12, olika arter och sorter av salvia *Salvia spp.*

Färgharmonier i trädgården bildas vid användning av färger som står varandra nära i färgcirkeln menar Hobhouse – som delar elementarfärg. På den bilden syns den så kallade Salviafloden i Drömparken i Enköping. Olika salviaarter och sorter skapar en lila helhet, där blomningen varierar i ljushet och kulörhet.

Bild 11: Skärholmens perennpark 18-06-20, röllika *Achillea* 'Moonshine' och skogssalvia *Salvia x sylvestris* 'Mainacht'.

Klargul röllika i kombination med lila salvia, i Skärholmens perennpark. Färger som är så olika som möjligt skapar en kontrast, enligt Hobhouse.

2.1.3 Andrew Lawson

I boken *The gardener's book of colour* skriver Andrew Lawson att de planer för färg i trädgården som är mest framgångsrika, och innehåller mer än en färg, faller in i en av två kategorier; om växternas färger liknar varandra skapar de harmoni. Om färgerna istället är väldigt olika varandra skapar de kontrast. Dessa två kategorier ger upphov till olika reaktioner hos betraktaren där harmonier brukar vara lugnande och kontraster oftast är stimulerande. Vidare beskriver författaren hur vitt och grått bidrar till harmonier mera passivt än andra mer kulörta färger. De påverkar inte andra färger och passar ihop med alla andra färger. De ljusar upp planteringar, ger dem ett mera lysande intryck (Lawson 1996, s. 8, 104).

Bild 12: Enköpings parker 18-06-12, gillenia *Gillenia trifoliata* och kransveronika *Veronicastrum virginicum* 'Lavendelturm' i bakgrunden, diamantrör *Calamagrostis brachytricha* i förgrunden.

Vita (och grå) inslag i planteringar påverkas inte av andra färger, de ljusar upp och ger ett mer lysande intryck enligt Lawson. Ett vitt moln av gillenia omgivet av grönt. Reflektionerna i diamantrörets strån är även de väldigt ljusa, silvriga nästan vita.

Lawson förklarar att färgernas temperatur spelar en stor roll i skapandet av harmoniska kompositioner; använder man blått och blå-violett känns planteringen *kall*, den är dämpad och lugnande. Med rött och orange som dominerande färger blir resultatet det omvända – intrycket blir *varmt*, lysande och inte alls lugnande. Mitt emellan dessa extremer finns andra färger, rosa till exempel, som kan innehålla både varma och kalla kulörtoner. Man kan välja en blåtonad rosa att harmonisera med blått, eller en mer gul-tonad rosa till varmare färger. Ljus är en annan aspekt; om alla färger i en plantering har samma ljus- eller mörkhet harmoniserar de, enligt Lawson. Han exemplifierar med kombinationen järnek *Ilex spp.*, mörkt blå riddarsporre *Delphinium spp.* och mörkt röda rosor *Rosa spp.* som tillsammans skapar en dyster (sombre) mörktonad harmoni. Motsatt kan man använda silvriga växter tillsammans med pastellfärger för att få en harmoni som är glad (cheerful) och ljustonad. Författaren menar att växter med silvriga blad är ljusare än de med gröna. De är även kallare då de tycks sakna värmande gula kulörtoner (Lawson 1996, s. 104).

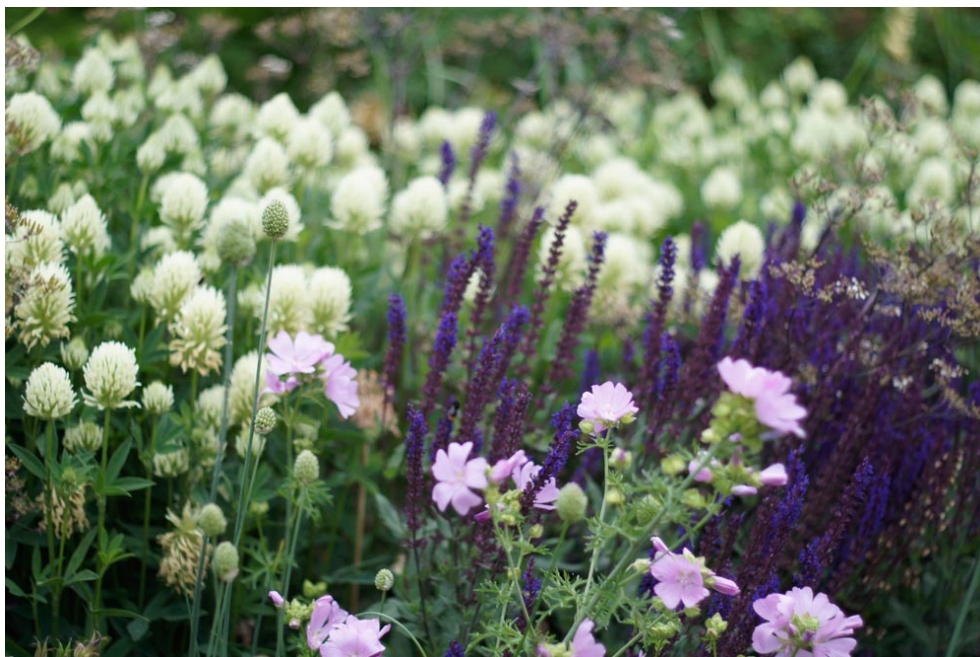

Bild 13: Rosendals trädgård 18-06-18, blecklöver *Trifolium ochroleucon*, stäppsalia *Salvia nemorosa*., myskmalva *Malva moschata*, hundkåx *Anthriscus sylvestris* troligen 'Ravenswing' och fröställningar av någon allium *Allium sp.*

Bild 14: Rosendals trädgård 18-06-18, rosa blommande alunrot *Heuchera sp.*, en mindre daggekåpa *Alchemilla sp.*, fröställning från pion *Paeonia sp.*, höstsilverax *Actaea simplex* och olika ogräs – kvickrot bland andra.

Exempel på en kall och en varm rosa färg (bild 13 & 14). Man kan välja en blåtonad rosa att kombinera med kalla färger, som blått eller lila, eller en gul-tonad rosa till varmare färger som gult.

Kontraster, menar Lawson, är stimulerande och skapas när färgerna kombineras så att de intensifierar varandra. Komplementfärger skapar de starkaste kontrasterna, men även ljusa och mörka toner kan kontrastera. En mörkbladig häck som bakgrund framhäver vita och silvriga växter om de placeras framför – de framstår som ljusare och lättare (Lawson 1996, s. 126).

Bild 15: Rosendals trädgård 18-06-18, malört *Artemisia sp.* mot bakgrund av mörkbladig häck, olika lökväxter framför *Allium spp.*, rosa blommor till höger troligen pipört *Centranthus ruber*.

Ljusa och mörka toner kan kontrastera. En mörkbladig häck som bakgrund framhäver vita och silvriga växter om de placeras framför – de framstår som ljusare och lättare, enligt Lawson. En silvrig malört kontrasterar mot mörkbladig häck.

Färgernas temperatur spelar också roll; varmt orange i kombination med en kall rosa, till exempel, skär sig (jarring effect) (Lawson 1996, s. 126).

Bild 16: Enköpings parker 18-06-12, näva *Geranium 'Sirak'* och eldtörel *Euphorbia griffithii 'Fireglow'*.

En varm orange i kombination med en kall rosa skär sig, enligt Lawson.

2.1.4 James Hitchmough

I sitt kapitel *Naturalistic herbaceous vegetation for urban landscapes* i boken *The dynamic landscape: design, ecology and management of naturalistic urban planting* skriver James Hitchmough om att växternas färg är extremt viktigt när man designar växtsamhällen i urbana landskap, även i mer naturalistiska planteringar. För att människor ska förstå sig på, och vara positiva till, sådana planteringar krävs en maximering av blomningen – att de ska vara visuellt mer dramatiska än den natur de ofta är inspirerade av, genom att till exempel minska mängden gräs. Hitchmough menar att man bör bortse från gängse teorier om färg och färgernas användning inom trädgårdslitteraturen, av två skäl; för det första menar han att det inte finns belägg för att människor inte tycker om starka utmanande färgkombinationer som förkastas av författare som Jekyll (1911) och Hobhouse (1985). Han menar att det är inlärd normer skapade av en elit. För det andra blir de mest brutala färgkombinationerna mycket mindre chockerande i en mer naturalistisk plantering, där de blandas upp, än i traditionella planteringar i grupper (Hitchmough 2004, s. 135–136).

Bild 17: Kunskapsparken SLU 18-06-14, ängsplantering med blåeld *Echium vulgare*, gula blommor möjligen gulmåra *Galium verum* eller flockfibbla *Hieracium umbellatum* och käringtand *Lotus corniculatus*, vit prästkrage *Lewanthemum vulgare*.

Det finns inga belägg för att människor inte uppskattar utmanande färgkombinationer – att det i mer naturlika planteringar är befogat att ha en hög grad blomning för att människor ska tilltalas, enligt Hitchmough. De mest brutala färgkombinationerna blir mycket mindre chockerande när de blandas upp och sprids som i en äng. På bilden syns både blå och gula blommor i samma äng – färger som kontrasterar.

2.2 Att se och uppfatta färg

Här följer en redovisning av vad olika typer av litteratur säger om färgseende, färgforskning, naturens färger och färgen grönt i trädgårdslitteratur och forskning.

2.2.1 Att se naturens färger

Anders Hård förklarar i kapitlet *Från före Forsius till efter NCS* i boken *Färgantologi Bok 1 Färgsystemet NCS: tanke, tillkomst, tillämpning* om vårt färgseende; att det mänskliga färgsinnet fungerar på två sätt. Dels behöver vi kunna särskilja objekt från dess bakgrund eller omgivning genom en särskiljning i färg, och dels behöver vi kunna förstå det vi ser – identifiera och karaktärisera. Hård menar vidare att förmågan att särskilja objekt från varandra är av rationell natur och den känslomässiga påverkan är ganska liten. Förmågan att identifiera olika färger, som gröna, röda, vita eller svarta (till exempel) är istället starkt knuten till människans känsloliv. Vi associerar, reagerar och värderar olika på färgerna och objekten (Hård & Svedmyr 1995, s. 14–15).

Rött, gult och orange har i studier visat sig verka uppiggande på människor samtidigt som gröna och blå färger befunnits lugnande, menar Thorbjörn Laike i sitt kapitel *Verkan av färg och ljus – beteenden och reaktioner* i boken *Färg & ljus för människan - i rummet*. Här finns en genomgång av forskning kring färgens påverkan på människor (i olika inomhusmiljöer) och författaren menar att forskning av detta slag är komplex då alla människor inte reagerar på färg på samma sätt. Miljömässiga faktorer spelar också in – det gäller att noggrant gå igenom hur forskarna lagt upp studier för att sedan noga värdera resultatet. Ljus är en annan viktig aspekt, menar Laike, som ofta glöms bort inom traditionell färgforskning – sällan forskas på både färg och ljus samtidigt (Laike 2014, s. 45, 47).

I kapitlet *Egenfärgerna i naturen* i boken *Utvändig färgsättning: förutsättningar, arbetsätt* (1997) av Karin Fridell Anter och Kristina Enberg går att läsa att naturens färgpalett utgörs av egenfärger hos dess olika beståndsdelar; grässtrån, löv, gruskorn osv. som skapar karaktären hos växter, jord och stenar. Elementen skapar sammantaget naturens olika färgskalor – de färger vi uppfattar. Här exemplifieras med att en gräsmattas färg inte är densamma som det enskilda grässtråets, många grässtrån bildar tillsammans det vi uppfattar som *gräsgrönt*. Vidare menar författarna att de allra flesta av naturens egenfärger finns inom avgränsade nyans- och kulörtonområden, alltså får vår naturliga omvärld sin färgkaraktär genom egenfärger som motsvarar en liten del av hela färgrymden (Fridell Anter & Enberg 1997, s. 47).

Fridell Anter och Enberg menar att de allra flesta egenfärgerna i naturen har en relativt låg kulörhet. Det finns en del starkt kulörta färger men de finns nästan bara på små detaljer, såsom blommor eller frukter och existerar bara under korta perioder. Egenfärgerna på naturmaterial som växter är alltid gulaktiga, med vissa speciella blågröna barrträd som det enda undantaget. Här går att läsa att även växtdelar som vi uppfattar som blågröna, såsom en- och tallbarr har egentligen en gulgrön egenfärg. Vi kan uppfatta dem som blågröna eftersom de har mindre gulhet än grönskan runt om, som vi ständigt jämför dem med (Fridell Anter & Enberg 1997, s. 48–49).

Bild 18: Bergianska trädgården 18-06-20, blåaktig ädelgran *Abies* sp. i bakgrunden och ljus grön robinia *Robinia* sp. framför.

Gröna växter har alltid en viss gulhet, bara undantaget en del speciella barrträd som är mer blågröna, enligt Fridell Anter och Enberg. Även växter som vi uppfattar som blågröna, som tall- och enbarr, har egentligen en gulgrön egenfärg. Att vi uppfattar dem som blågröna beror på att grönskan runtomkring har ännu mer gulhet. På bilden ovan blir kontrasten stor mellan robinians gulaktiga gröna färg och ädelgranens blåaktiga. Det finns också en kontrast i ljushet.

Fridell Anter och Enberg förklarar att en del växters gröna egenfärger kan förändras under säsongens gång, andra förblir lika; löv på buskar och träd genomgår en stor förändring samtidigt som friskt gräs behåller samma egenfärg tills det börjar torka eller gulna. På våren när löven på träd och buskar är nyutsprungna är de gulaktiga och har liten svarthet och stor kulörhet – de är tunna så att ljuset lyser igenom och gör dem skira och skimrande. Efter bara någon vecka har egenfärgerna förändrats; mindre gulhet i kulörtonen, ökad svarthet och minskad kulörton och färgerna stabiliseras inom det *typiskt klorofyllgröna*. I långsammare takt, menar författarna, kan förändringen fortsätta under hela sommaren hos vissa arter för att sedan göra en helomvändning när hösten kommer. Gulheten ökar igen, liksom kulörheten och svartheten minskar (höstfärger) (Fridell Anter & Enberg 1997, s. 61).

Ljuset är avgörande för hur vi uppfattar färg, menar Karin Fridell Anter i *Naturens färgpalett: inmätta färger hos vegetation, sten och mark*. Kraftiga variationer i ljusets intensitet beroende av tid och plats finns men människans synsinne anpassar sig och således är färger vi ser relativt konstanta oberoende av ljusstyrkan, det kallas *färgkonstans*. Men horisontella ytor som är starkt belysta, menar Fridell Anter, uppfattar vi som ljusare än egenfärgerna – en solbelyst gräsmatta får betydligt mer solljus på sig än en vertikal yta. Andra viktiga ljusfaktorer för hur vi uppfattar färger är färgens kvalitet (en mulen morgon kontra solnedgång till exempel), direkt och diffust ljus som reflekteras (blänk och glitter) och ljus och skugga. Mindre skiftningar som också spelar in vad gäller ljus och färg i naturen är:

- Hur grässtrån och löv skuggar varandra, i ständig rörelse, med vindens inverkan
- Hur solen strålar genom blomblad, tunna löv och gräs – lysande starka färger som i nästa sekund faller i skugga och blir dämpade
- Hur vissa delar av en växt är blanka och ger glittrande reflexer, samtidigt som andra delar är matta

- Hur alla naturliga ytor har textur, ingenting är helt slätt, vilket på mikronivå ger en ständig beskuggning
- Hur ingenting i naturen är enfärgat, inte ens små ytor (Fridell Anter 1994, s. 8)

Bild 19: Bergianska trädgården 18-06-20, ormbunskväxt

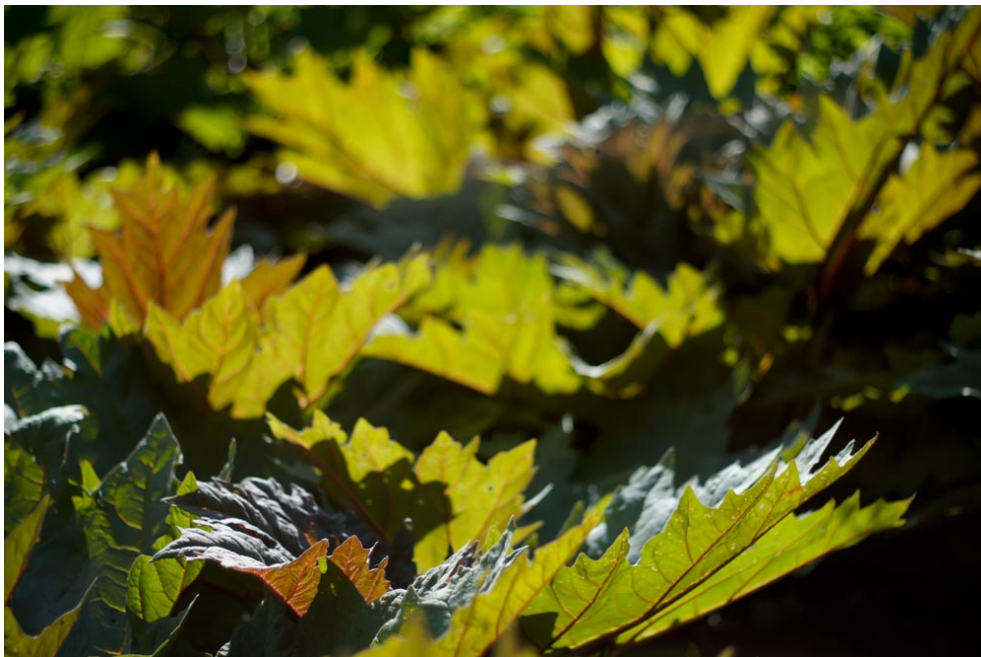

Bild 20: Enköpings parker 18-06-12, rödbladig flikrabarber *Rheum palmatum* var. *tanguticum* 'Atrosanguineum'.

Ljuset är avgörande för hur vi uppfattar färg (bild 19 & 20). Vissa faktorer påverkar hur vi ser färgerna, ljus och skugga till exempel, enligt Fridell Anter. Växter skuggar sig själva, som på bilden från Bergianska trädgården – flera gröna nyanser blir urskiljbara i samma växt. På bilden från Enköping strålar solen igenom bladen på flikrabarbern och gör så att den nästan lyser i en gulgrön färg. I nästa sekund om solen går i moln blir färgerna dämpade.

2.2.2 Grönt i trädgårdslitteratur och forskning

Christopher Lloyd skriver i sin bok *Colour for Adventurous Gardeners* att den gröna färgen är lugnande. Det är ingen överväldigande färg, såsom rött, orange, gult eller vitt och kan därför med fördel användas mellan alla dessa kulörstarka färger, som barriär (Lloyd 2001, s. 95–96).

Bild 21: Frodeparken 18-06-13, höstsilverax *Actaea simplex*, koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*, gräs möjligen diamantrör *Calamagrostis brachytricha* och jättedaggkäpa *Alchemilla mollis*.

Den gröna färgen är lugnande och kan användas mellan mera kulörstarka färger (som gult, rött och orange) som barriär, enligt Lloyd. Bilden illustrerar hur det gröna gräset bidrar till att lugna de andra ganska starka färgerna; lysande gulgrön jättedaggkäpa, mörklila höstsilverax och de roströda knopparna hos den koreanska plymspirean.

Lloyd beskriver hur han skulle vilja skapa en minimalistiskt grön trädgård, med vita murar i bakgrunden och helt utan gräsmatta. Växternas huvudsakliga syfte skulle vara att visa på olika former och texturer – och olika nyanser av lugnande grönt. Kaukasisk murgröna *Hedera colchica* 'Dentata Variegata' i gräddfärgat och två nyanser av grönt på muren och framför olika ormbunksväxter som kontrasterar i form; spetsbräken *Polystichum setiferum* 'Pulcherrimum Bevis', majbräken *Athyrium filix-femina* 'Plumosum Axminster' tillsammans med den kontrasterande perennen himalayaormbär *Paris polyphylla*. Andra växter som exemplifieras i texten är anagrambräcka *Tellima grandiflora*, guldgul sockblomma *Epimedium pinnatum* ssp. *colchicum* i huvudsak för blad och inte blomning och hasselört *Asarum europaeum*. Några blommande växter får också utrymme; julrosor *Heleborus* spp, snödroppar *Galanthus* spp. och lungört *Pulmonaria* spp. (Lloyd 2001, s. 96).

Bild 22: Kunskapsparken SLU 18-06-14, olika ormbunksväxter tillsammans med rogersia *Rodgersia sp.* och silverfryle *Luzula nivea*

Bild 23: Stadsträdgården 18-06-13, ormbunksväxt, tillsammans med bland annat bergenia *Bergenia sp.*, waldsteinia *Waldsteinia sp.*, koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*.

I en grön plantering har växterna som syfte att visa på olika former och texturer tycker Lloyd – och olika nyanser av grönt (bild 22 & 23). Olika ormbunksväxter bidrar med stor variation i form. Eftersom jag inte har så stor erfarenhet av att identifiera olika ormbunkar, avsaknaden av precision i växtlistorna och böckerna inte gav så stor vägledning, så förblir de oidentifierade på de två bilderna ovan – istället får de illustrera just variation i form och grönhhet.

I Colour by design planting the contemporary garden skriver Nori och Sandra Pope om den gröna färgen; att den är en konstant kompanjon för andra färger i trädgården, att alla rabatter oavsett färgtema i grunden är gröna. Nästan alltid finns grönt som bakgrund och hur framgångsrik en växtkomposition blir är beroende av hur andra färger spelar mot det gröna (Pope & Pope 1998, s. 35).

Eftersom färgen grön är en blandning av elementarfärgerna blått och gult menar Pope och Pope att den ena eller den andra oftast dominerar; att välja blågröna eller gulgröna växter kan förändra hela atmosfären hos en plantering (Pope & Pope 1998, s. 36).

Bild 24: Skärholmens perennpark 18-06-13, myskmadra *Galium odoratum* tillsammans med höstsilverax *Actaea simplex* 'Brunette' och kaukasisk förgätmigej *Brunnera macrophylla* 'Jack Frost', taggig sockblomma *Epimedium x perralchicum* 'Frohnleiten' i bakgrunden

Bild 25: Kunskapsparken SLU 18-06-14, daggfunkia *Hosta sieboldiana* 'Elegans' och tuvrör *Calamagrostis x acutiflora* 'Overdam'.

Gulgrönt och blågrönt (bild 24 & 25). Eftersom färgen grön är en blandning av gult och blått så blir den ena oftast dominant, menar Pope och Pope. Genom val av antingen mer gulgröna eller blågröna växter kan hela atmosfären hos en plantering förändras. På bilden från Skärholmen syns myskmadra som lyser upp i skuggan med sin gulhet. De kalla blåtonade växterna på bilden från Kunskapsparken ger ett isande intryck.

Att använda sig av en viss mörkhet i en grön plantering är också viktigt, för att den ska bli effektiv anser Pope och Pope. Vidare skriver författarna om textur, att det är viktigt med

variation. Här exemplifieras med rodgersians skrynkliga blad *Rodgersia spp.*, matta blågröna blad hos funkian 'Hadspen Blue' *Hosta Tardiana-Gruppen* 'Hadspen Blue' och glansiga nästan silkiga blad hos hakonegräset 'Alboaurea' *Hakonechloa macra* 'Alboaurea'. Den gröna färgen är också, enligt Pope och Pope, det som binder landskapet utanför och trädgården samman. Genom det lånade landskapet (the borrowed landscape) får man hjälp att vidga trädgården, av allt som är synligt från den – ett pastoralt landskap, häckar och träd till exempel (Pope & Pope 1998, s. 39).

Gertrude Jekyll illustrerar i *Colour schemes for the flower garden* hur en grön trädgård kan utformas (i boken finns planteringsplaner baserade på olika färger). Hon menar att en grön plantering bör ha få blommande växter med i huvudsak vit blomning. Jekyll exemplifierar med hässelklocka *Campanula latifolia* 'Alba' och stor blåklocka *Campanula persicifolia*, vita liljor *Lilium spp.*, fingerborgsblomma *Digitalis spp.*, pioner *Paeonia spp.* och julrosor *Helleborus spp.* Bara en aning blomning för varje säsong för att ackompanjera grunden av buskar i ljusa och mörka färger och växter med blanka blad. Här exemplifierar hon med skimmia *Skimmia spp.*, akantus *Acanthus spp.*, funkia *Hosta spp.*, hasselört *Asarum europaeum*, madonnalilja *Lilium candidum*, trumpetlilja *Lilium longiflorum* och koralliris *Iris foetidissima*. Mjuka fjäderlika effekter fås av träjon *Dryopteris filix-mas* och majbräken *Athyrium filix-femina*, tillsammans med spansk körvel *Myrrhis odorata*. I planteringen hörn placeras zebragräs *Miscanthus sinensis* 'Zebrinus' som har blad som är randiga på tvären, i gult och grönt (Jekyll 1995, s. 136–137, 139).

Bild 26: Enköpings parker 18-06-12, trädgårdssmörboll *Trollius x cultorum* 'Cheddar' omgiven av grönska.

I en monokromt grön plantering kan inslag av blomning i vitt användas, enligt Jekyll. Bara en aning blomning för varje säsong för att ackompanjera allt det gröna. De ljusa trädgårdssmörbollarna bryter av mot allt det gröna.

Montagu Don beskriver hur man kan få en bra grön grund i sin trädgård i boken *The Sensuous Garden*; författaren förespråkar användningen av vintergröna växter som behåller sina löv genom hela vintern; buxbom *Buxus spp.*, idegran *Taxus spp.*, järnek *Ilex spp.*, murgröna *Hedera spp.* och portugisisk lagerhägg *Prunus lusitanica*. Resultatet blir att trädgården får en konstant färg hela året, en grundstruktur som sedan kan fyllas på med olika prydnadsgräs vilket ger planteringar där alla andra färger bara blir tillfälliga dekorationer (Don 1997, s. 52). Så här skriver Don om grundstrukturen:

In high summer this is an absurd reduction of sensuous opportunity, but in winter it is a stark necessity. A garden with a strong architecture of midwinter green has a balance that gets lost in the clutter of summer colour. (Don 1997, s. 52)

Trädgårdens grönhet blir alltså extra viktig på vintern för Montagu Don, när avsaknaden av blomning är som störst.

Att ha en ständigt grön grundstruktur är enligt Montagu Don en utgångspunkt för trädgårdens utformning, men konkurrerar inte bort andra färger. Den gröna färgen, menar han, kan användas som en positiv kraft istället för någonting som bara fyller tomrummet mellan andra *riktiga* (proper) färger. Gräsmattor, till exempel, är viktiga i trädgården som vilopunkt för ögat, som lugnar ner andra färger (Don 1997, s. 52).

Don vill också trycka på användningen av växter med gröna blommor, för de finns. Han exemplifierar med olika julrosor – stamjulros *Helleborus argutifolius*, klockjulros *Helleborus foetidus* och grön julros *Helleborus viridis*, det finns gröna klematis, som dionysosklematis *Clematis cirrhosa* och fylld paradisklematis *Clematis florida var. flore-pleno* (Don 1997, s. 53).

Bild 27: Kunskapsparken SLU 18-06-14, törel *Euphorbia sp.* med flickrabarber *Rheum palmatum* i bakgrunden

Bild 28: Stadsträdgården 18-06-13, daggkäpa *Alchemilla* sp. tillsammans med en ormbunksväxt.

Gröna blommor (bild 27 & 28), de finns enligt Montagu Don. Det är svårt att avgöra om vissa blommor uppfattas som gröna eller gula. Töreln på den övre bilden har en grön blomma men daggkåpan beskrivs i vissa böcker som gulblommande och i andra som limegrön.

I *All about the 'Wow factor'? The relationship between aesthetics, restorative effect and perceived biodiversity in designed urban planting* redovisar forskarna Helen Hoyle, James Hitchmough och Anna Jorgensen en studie av människors reaktioner på olika typer av vegetationer, där en av de undersökta faktorerna är deras upplevelse av hur estetiskt tilltalande de upplevs. De finner starka bevis för att de flesta människor upplever planteringar som extremt tilltalande och stimulerande om de innehåller starkt kulörta blommor. Över ett tröskelvärde på 27% blomstertäckning (flower cover) finns det som de kallar the 'wow factor'. Som kontrast främjar lågmälda gröna nyanser tyst reflektion och verkar stärkande. Följden för utformningen av gröna urbana områden menar författarna är betydande; för att förhöja människors estetiska upplevelser på kort sikt kan blommor i dramatiska färger användas men psykisk återhämtning får man i större utsträckning genom gröna planteringar. Således har växternas *grönhet* ett högt värde utöver den relativt korta blomning de flesta arter har, även om gröna planteringar inte i studien ansågs vara särskilt estetiskt tilltalande bland försökspersonerna (Hoyle, Hitchmough & Jorgensen, s. 120, 122).

När det gäller mer naturlika planteringar skriver Noël Kingsbury i *The new perennial garden* att bladens kvaliteter och form är lika viktiga som blommornas färger. Extra viktiga är olika prydnadsgräs vid gestaltning av rabatter. Vissa, som olika miskantusarter *Miscanthus spp.*, bidrar med volym till rabatter. Andra växter är viktiga inslag tack vare sina bladfärger och arkitektoniska form, såsom rabarberarter *Rheum spp.* och olika tistlar *Echinops spp.*, *Onopordum spp.* och *Cirsium spp.*, stora distinkta växter som man med fördel bara planterar ett fåtal av (Kingsbury 1996, s. 35).

3. Diskussion

Genom litteraturstudier har jag undersökt hur olika typer av litteratur och forskning behandlar färg i trädgård. Ett begränsat urval av litteratur har studerats, med utgångspunkt i några utvalda begrepp; *harmoni*, *naturens färger* och *den gröna färgen*, undersökningen har gått från mer historiska texter, som Gertrude Jekylls, mot allt nyare trädgårdslitteratur och forskning.

Litteraturstudierna har gett mig en bild av att de allra flesta författare, vars böcker jag studerat, verkar i en tradition av färganvändning inom trädgård grundad i Gertrude Jekylls texter på ämnet. Exempel på dessa traditionella tankar kring färganvändning i trädgård går att se på många fotografier från min förstudie. Bara i nyare forskning och litteratur visar det sig att dessa *principer* för färganvändning i trädgård går att ifrågasätta.

Bildmaterialet jag har utgått från i min undersökning är ett utvalt material, fotograferat av mig. Med min medvetna blick har jag valt motiven, under en begränsad tid – på försommaren i juni 2018. De platser jag besökte under förstudien blev de som fanns inom räckhåll; eftersom jag gjorde studien under en begränsad period under en kurs fanns inget utrymme för att besöka platser på för långt avstånd. Jag valde platser i Uppsala län och Stockholmsområdet för att jag vet att det där finns en hög koncentration av offentliga parker och trädgårdar att besöka – för att hinna med så många som möjligt på en kort tid, och samla på mig ett stort material för att ha mycket att arbeta vidare med.

Att ha med mig tidigare kunskaper och erfarenheter av fotografi in i kandidatarbetet har varit betydelsefullt för mig. Jag tillämpade ett medvetet förhållningssätt i dokumentationen av växtmaterial på de olika platser jag besökte. Min medvetna blick som fotograf sällar och väljer redan i fotograferingsögonblicket.

Ett problem med färg är att det är subjektivt. Människor ser färger olika, tänker på färger olika och har olika preferenser. Genom litteraturstudierna framkom från flera håll att vissa kombinationer av färger är *fel* eller *skär sig*. Ett exempel på en sådan kombination finns på bild 16. En kall rosa mot en varm orange färg. Som James Hitchmough skriver finns det inga belägg för att människor inte tycker om starka färgkombinationer. Han menar att den traditionella färganvändningen i trädgårdsmiljöer är inlärd normer skapade av en elit, som Gertrude Jekyll och Penelope Hobhouse (Hitchmough 2004).

Det har i arbetet varit något problematiskt med identifieringen av växterna på fotografierna. Under förstudien låg inget fokus på just detta, utan syftet var då att bara se hur växternas färger spelade mot varandra. Med hjälp av en del växtlistor från några av platserna, böckerna som ingår i litteraturstudien, en del googlande och min egen befintliga växtkunskap har jag försökt identifiera växtmaterialet på bilderna så gott jag har kunnat. Men när det gäller olika bräkenväxter, och vissa gräs, har det varit omöjligt under den begränsade tidsperioden för det här arbetet. Identifieringen har också försvårats av att växterna fotograferats så tidigt på säsongen då många växter, gräs till exempel, ser annorlunda ut än hur de beskrivs i böcker och ser ut på bilder där de skildras då de är fullt utvecklade, som de ter sig senare under växtsäsongen.

När det gäller *harmoni* och *kontrast* bland växternas färger upplever jag litteraturen, främst trädgårdslitteraturen, som enig; om färgerna passar ihop skapar de en harmoni och om de är

väldigt olika en kontrast. Harmoniska planteringar lugnar, särskilt om endast en färg tillåts vara central och om kalla färger dominerar, som blått och lila. Harmonierna kan kontrasteras, helst med komplementfärger – som framhäver varandra – för att förstärka färgernas verkan mot varandra. Principerna för färganvändning inom trädgård är väletablerade inom trädgårdslitteraturen; principer för hur vi uppfattar färg och hur olika färger påverkar varandra.

Den gröna färgen diskuteras inte alltid i trädgårdslitteratur som handlar om färg – det är i huvudsak blommornas färger, eller egentligen kronbladens färger, som är centrala genom böckerna. I litteratur och forskning verkar man överens om att den gröna färgen är lugnande – den kan lugna ner mellan andra färger som kontrasterar, till exempel. Men nästan ingenstans finner jag något skrivet om att de allra flesta växter som blommor i rabatter och planteringar i grunden är gröna både innan, under tiden som, och efter att de blommor. Jag upplever att särskilt Pope och Pope (1998) skriver om grönt som en ständig grund i trädgården, som balanserar andra färger. Don (1997) förespråkar en vintergrön grundstruktur. Hoyle, Hitchmough och Jorgensen skriver i sin forskningsrapport *All about the 'wow factor'? The relationships between aesthetics, restorative effect and perceived biodiversity in designed urban planting* (2017) om värdet av växternas grönhet utöver blomningen – gröna miljöer skapar rofylldhet för människor.

Det finns en del skrivet om monokromt gröna planteringar där det blir centralt att använda olika färger, former och texturer i allt det gröna, enligt trädgårdslitteraturen i studien. Här förespråkas just en variation för att skapa intresse. Men jag anser att om något är så pass enfärgat, i det här fallet grönt, blir små skillnader i nyanser mer tydliga och skapar rörlighet. Extremen är användningen av varmt gulgrönt mot kallt blågrönt eller växter med varierade blad som kontrasterar kraftigt, tycker jag. Om jag tänker på en samling med olika funkior *Hosta* ssp., som exempel, där det finns små och stora blad, gulgröna nyanser, glansiga och matta blad, blågröna dämpade nyanser och varierade bladverk i vitt grönt och gult – rörligt, och stora kontraster, fast alla för sig själva skulle uppfattas som i grunden gröna.

Rödbladigt höstsilverax *Actaea simplex* med på många av mina fotografier, och skapar kontrast mot ljusare växter, som på bild 24 till exempel. En del går att läsa om silvriga växter, hur de kan lätta upp och skapa kontrast mot andra mörkare växter. Att använda rödbladiga växter tycker jag är ett effektivt sätt att skapa djup och värme i planteringar (vissa växter är i och för sig mer blåtonade, kallare) men också för att harmonisera med blommor i varma färger, som rött och orange. Som på bild 21 från Frodeparken, där de röda knopparna från koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius* samspelar med höstsilveraxets *Actaea simplex* mörka bladfärg – de harmonierar för att de båda är rödaktiga och kontrasterar starkt mot den gulgröna jättedaggkåpan *Alchemilla mollis*. På bild 16 från Enköpings parker skapar eldtöreln *Euphorbia griffithii* 'Fireglow' kontrast inte bara med sina varmt orangea blommor utan även med sina röda stjälkar mot den kallt rosa nävan *Geranium* 'Sirak'.

På mina fotografier av växternas färger på försommaren har jag funnit exempel på harmoniska färger, färger som kontrasterar på olika vis och många olika gröna nyanser. Jag upplever många av de gröna nyanserna på bilderna som friska och ljusa, många gulgröna nyanser, som på bild 24 från Skärholmens perennpark där myskmadran *Galium odoratum* är betydligt ljusare och mer gulgrön än jag är van att se den, senare på säsongen. Myskmadra är således ett exempel på en intressant växt att använda i försommarrabatter för att ljusa upp med sitt gulgröna bladverk i juni.

3.1 Slutsats

Fotografierna visar exempel på växternas färger i juni och blir för mig en värdefull samling som inspiration vid framtida gestaltningar av försommarrabatter.

I trädgårdslitteraturen finns en tradition av färganvändning grundad i Gertrude Jekylls texter på ämnet. Bara i nyare forskning och litteratur visar det sig att dessa *principer* för färganvändning i trädgård går att ifrågasätta.

När det gäller synen på *harmoni* och *kontrast* i relation till växters färger upplever jag att litteraturen, främst trädgårdslitteraturen är samstämmig; om färgerna passar ihop skapar de en harmonisk färgkomposition. Om växternas färger är väldigt olika upplevs kombinationen som kontrastrik. På mina fotografier av växternas färger, fotograferade på försommaren, har jag funnit exempel på harmoniska färger, färger som kontrasterar på olika vis och många olika gröna nyanser.

Genom litteraturstudierna framkom från flera håll att vissa kombinationer av färger är *fel* eller *skär sig*. Ett exempel på en sådan kombination finns på bild 16. En kall rosa mot en varm orange färg. Som James Hitchmough skriver finns det inga belegg för att människor inte tycker om starka färgkombinationer. Han menar att den traditionella färganvändningen i trädgårdsmiljöer är inlärd normer skapade av en elit, som Gertrude Jekyll och Penelope Hobhouse (Hitchmough 2004).

4. Sammanfattning

Det här är ett examensarbete på utbildningsprogrammet Trädgårdens och landskapsvårdens hantverk, inriktning trädgård. Inom utbildningen ingår kursmoment i gestaltning, växtkomposition, växtkunskap och färg- och formlära.

Färgens och formens betydelse vid växtkomposition intresserar mig, men jag har fått en känsla av att i synnerhet växternas färg försummas vid gestaltning av rabatter och planteringar – färg får ge vika för växternas ståndortskrav och form. Jag tycker att gestaltning med hjälp av växternas olika färger, och hur färgerna spelar mot varandra, borde få en mer central roll vid växtkomposition i offentliga miljöer – just för att det är hur växternas färger spelar mot varandra som, enligt min mening, ger liv åt rabatter och planteringar. Dessutom är det roligt och stimulerande att göra växtgestaltningar med färg i åtanke och att arbeta med harmonier och kontraster i färgkombinationerna.

Som en förstudie till examensarbetet har material samlats in i en tidigare kurs under utbildningen. Undersökningen gick ut på att fotografera växtmaterial i juni månad (2018), i syfte att se vad som fångar blicken, med fokus på växtmaterialets färg.

Syftet med examensarbetet är att efter studier av litteratur om färg, färgupplevelse och färguttryck hos växter analysera ett material av fotografier för att få större förståelse för:

- Hur färgfotografiet kan dokumentera kombinationer av färguttryck hos ett växtmaterial.
- Om växternas färgkombinationer på fotografierna kan vara intressanta att använda vid gestaltningar av rabatter och planteringar i offentliga miljöer.

Undersökningen kandidatarbetet utgår från frågeställningar om hur begreppet harmoni behandlas inom trädgårdslitteraturen med avseende på färgaspekten. Men också vilka slutsatser om växtkombinationernas färguttryck återgivna på fotografierna från förstudien som kan vara värdefulla att använda vid gestaltning av växtmiljöer i offentliga trädgårdar och parker.

Ett begränsat urval av litteratur har studerats, undersökningen har gått från mer historiska texter, som Gertrude Jekylls, mot allt nyare trädgårdslitteratur och forskning. Genom litteraturstudierna har begrepp som *färgharmon*i, *naturens färger* och *den gröna färgen* undersökts för att sedan kopplas till fotomaterialet. Urvalet av fotografier från förstudien exemplifierar vad som framkommit genom litteraturstudierna. Växtmaterialet på bilderna har identifierats med hjälp av växtlistor från respektive plats, trädgårdslitteratur och egen växtkunskap.

I trädgårdslitteraturen finns en tradition av färganvändning grundad i Gertrude Jekylls texter på ämnet. Bara i nyare forskning och litteratur visar det sig att dessa *principer* för färganvändning i trädgård går att ifrågasätta.

När det gäller *harmoni* och *kontrast* på växternas färger upplever jag litteraturen, främst trädgårdslitteraturen, som enig; om färgerna passar ihop skapar de harmoni och om de är väldigt olika skapas kontrast. På mina fotografier av växternas färger på försommaren har jag funnit exempel på harmoniska färger, färger som kontrasterar på olika vis och många olika gröna nyanser.

5. Bildförteckning

Samtliga fotografier i arbetet är fotograferade av mig, Kristina Öman, under juni 2018

Omslagsfoto: Rosendals trädgård 18-06-18, rosa blommande alunrot *Heuchera sp.*, en mindre daggkäpa *Alchemilla sp.*, fröställning från pion *Paeonia sp.*, höstsilverax *Actaea simplex* och olika ogräs – kvickrot bland andra

Bild 1: Frodeparken 18-06-13, höstsilverax *Actaea simplex*, koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*, gräs möjligen diamantrör *Calamagrostis brachytricha* och jättedaggkäpa *Alchemilla mollis*

Bild 2: Enköpings parker 18-06-12, röd lejonsvans *Phlomis tuberosa* 'Amazone' och blekgul daglilja framför *Hemerocallis citrina*

Bild 3: Bergianska trädgården 18-06-20, ängsnäva *Geranium pratense* 'Midnight Reiter' och brudslöja *Gypsophila paniculata*

Bild 4: Kunskapsparken SLU 18-06-14, röd häckberberis *Berberis thunbergii* (Rödbladiga-Gruppen) 'Atropurpurea Nana', stjärnflocka *Astrantia major* 'Roma', akleja *Aquilegia vulgaris*, löjtnantshjärta *Lamprocapnos spectabilis*, luktpion *Paeonia lactiflora* 'Adolphe Rosseau'

Bild 5: Enköpings parker 18-06-12, vit iris möjligen violiris *Iris sanguinea* 'Snow Queen', mörk iris möjligen sammetsiris *Iris chrysographes* 'Black Form', i förgrunden idegran *Taxus sp.*

Bild 6: Enköpings parker 18-06-12, grekvädd *Knautia macedonica* på nära håll

Bild 7: Skärholmens perennpark 18-06-20, grekvädd *Knautia macedonica* i bakgrunden, framför syns bland annat näva *Geranium* 'Sirak' och fröställningar av skägglök *Allium stipitatum* 'Mount Everest'

Bild 8: Waldemarsudde 18-06-18, blå riddarsporre *Delphinium sp.*

Bild 9: Bergianska trädgården 18-06-20, orange daglilja *Hemerocallis sp.*

Bild 10: Enköpings parker (Drömparken) 18-06-12, olika arter och sorter av salvia *Salvia spp.*

Bild 11: Skärholmens perennpark 18-06-20, röllika *Achillea* 'Moonshine' och skogssalvia *Salvia x sylvestris* 'Mainacht'

Bild 12: Enköpings parker 18-06-12, gillenia *Gillenia trifoliata* och kransveronika *Veronicastrum virginicum* 'Lavendelturm' i bakgrunden, diamantrör *Calamagrostis brachytricha* i förgrunden

Bild 13: Rosendals trädgård 18-06-18, blekklöver *Trifolium ochroleucon*, stäppsalia *Salvia nemorosa*., myskmalva *Malva moschata*, hundkäx *Anthriscus sylvestris* troligen 'Ravenswing' och fröställningar av någon allium *Allium sp.*

Bild 14: Rosendals trädgård 18-06-18, rosa blommande alunrot *Heuchera sp.*, en mindre daggkäpa *Alchemilla sp.*, fröställning från pion *Paeonia sp.*, höstsilverax *Actaea simplex* och olika ogräs – kvickrot bland andra

Bild 15: Rosendals trädgård 18-06-18, malört *Artemisia sp.* mot bakgrund av mörkbladig häck, olika lökväxter framför *Allium spp.*, rosa blommor till höger troligen pipört *Centranthus ruber*.

Bild 16: Enköpings parker 18-06-12, näva *Geranium* 'Sirak' och eldtörel *Euphorbia griffithii* 'Fireglow'

Bild 17: Kunskapsparken SLU 18-06-14, ängsplantering med blåeld *Echium vulgare*, gula blommor möjligen gulmåra *Galium verum* eller flockfibbla *Hieracium umbellatum* och käringtand *Lotus corniculatus*, vit prästkrage *Lewanthemum vulgare*

Bild 18: Bergianska trädgården 18-06-20, blåaktig ädelgran *Abies sp.* i bakgrunden och ljus grön robinia *Robinia sp.* framför

Bild 19: Bergianska trädgården 18-06-20, ormbunksväxt

- Bild 20: Enköpings parker 18-06-12, rödbladig flikrabarber *Rheum palmatum* var. *tanguticum* 'Atrosanguineum'
- Bild 21: Frodeparken 18-06-13, höstsilverax *Actaea simplex*, koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*, gräs möjligen diamantrör *Calamagrostis brachytricha* och jättedaggkåpa *Alchemilla mollis*
- Bild 22: Kunskapsparken SLU 18-06-14, olika ormbunskväxter tillsammans med rodgersia *Rodgersia* sp. och silverfryle *Luzula nivea*
- Bild 23: Stadsträdgården 18-06-13, ormbunskväxt, tillsammans med bland annat bergenia *Bergenia* sp., waldsteinia *Waldsteinia* sp., koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*
- Bild 24: Skärholmens perennpark 18-06-13, myskmadra *Galium odoratum* tillsammans med höstsilverax *Actaea simplex* 'Brunette' och kaukasisk förgätmigej *Brunnera macrophylla* 'Jack Frost', taggig sockblomma *Epimedium x perralchicum* 'Frohnleiten' i bakgrunden
- Bild 25: Kunskapsparken SLU 18-06-14, daggfunkia *Hosta sieboldiana* 'Elegans' och tuvrör *Calamagrostis x acutiflora* 'Overdam'
- Bild 26: Enköpings parker 18-06-12, trädgårdssmörboll *Trollius x cultorum* 'Cheddar' omgiven av grönska
- Bild 27: Kunskapsparken SLU 18-06-14, törel *Euphorbia* sp. med flikrabarber *Rheum palmatum* i bakgrunden
- Bild 28: Stadsträdgården 18-06-13, daggkåpa *Alchemilla* sp. tillsammans med en ormbunskväxt

Tabell 1: Antal fotografier redovisas, besökta trädgårdar och parker, under kursen Undersökning i kulturmiljö 3, juni 2018.

6. Källförteckning

6.1 Elektroniska källor

Fridell Anter, Karin (2012). *LJUS- OCH FÄRGBEGREPP och deras användning* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Tillgänglig på Internet:
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:konstfack:diva-3333> [2019-02-04]

Svensk kulturväxtdatabas, SKUD
<https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/skud/> [2019-01-22]

6.2 Växtlistor tillgängliga på internet

Enköpings parker
<https://upplevenkopning.se/upplev-och-besok/besoksguide/kultur-och-sevardheter.html#query/enk%C3%B6pings%20parker> [2019-02-20]

Kunskapsparken SLU, Uppsala
<https://www.slu.se/om-slu/orter/uppsala/ultuna-kunskapspark/> [2019-02-20]

Skärholmens perennpark
<https://www.svenskabostader.se/hyresgast/for-dig-som-hyresgast/trygghet-och-trivsel/grona-gardar/perennparken-i-skarholmen/> [2019-02-20]

6.3 Tryckta källor

Critchley, Laurie (red.) (1996). *A glimpse of green: women writing on gardens*. London: The Women's Press.

Don, Montagu (1997). *The Sensuous Garden*. London: Conran Octopus Limited.

Fridell Anter, Karin & Enberg, Kristina (1997). *Utvändig färgsättning: förutsättningar, arbetssätt, exempel*. Stockholm: Bygghälsningsrådet.

Fridell Anter, Karin & Klarén, Ulf (red.) (2014). *Färg & ljus för människan - i rummet*. Stockholm: Svensk Byggtjänst.

Fridell Anter, Karin (1994). *Naturens färgpalett: inmätta färger hos vegetation, sten och mark*. Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling (ARKUS).

Fridell Anter, Karin (2000). *What colour is the red house?: perceived colour of painted facades*. Diss. Stockholm: Tekn. högsk.

- Hansson, Marie & Hansson, Björn (2000). *Den underbara blomman*. Lund: Signum.
- Hitchmough, James (2004). Naturalistic herbaceous vegetation for urban landscapes. I Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (red.) *The dynamic landscape: design, ecology and management of naturalistic urban planting*. London: Spon Press, ss. 130-183.
- Hobhouse, Penelope (1985). *Colour in your garden*. London: Collins.
- Hoyle, H, Hitchmough, J & Jorgensen, A (2017) All about the ‘wow factor’? The relationships between aesthetics, restorative effect and perceived biodiversity in designed urban planting. *Landscape and Urban Planning*, 164, ss. 109-123. Tillgänglig: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204617300701?via%3Dihub> [2019-02-10]
- Hård, Anders (1995). *Från före Forsius till efter NCS*. I Hård, Anders & Svedmyr, Åke (red.) *Färgantologi Bok 1 Färgsystemet NCS: tanke, tillkomst, tillämpning*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Hård, Anders & Svedmyr, Åke (red.) (1995). *Färgantologi Bok 1 Färgsystemet NCS: tanke, tillkomst, tillämpning*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Itten, Johannes (1961). *Kunst det Farbe: subjektives Erleben und objectives Erkennen als Wege zur Kunst*. Ravensburg: Maier.
- Itten, Johannes (1971). *Färg och färgupplevelse: subjektiva upplevelser och objektiva kunskaper som vägledning till konsten*. Stockholm: Norstedt.
- Jekyll, G. (1995). *Colour schemes for the flower garden*. [New ed.] London: Frances Lincoln.
- Jekyll, G. (1911). *Colour Schemes in the Flower Garden*. Country Life, London
- Kingsbury, Noël (1996). *The new perennial garden*. London: F. Lincoln
- Klarén, Ulf (2014). Med mänskliga mått – om perception, färg, ljus och rum. I Fridell Anter, Karin & Klarén, Ulf (red.). *Färg & ljus för människan - i rummet*. Stockholm: Svensk Byggtjänst, ss. 19–37.
- Laike, Thorbjörn (2014). *Verkan av färg och ljus – beteenden och reaktioner*. I Fridell Anter, Karin & Klarén, Ulf (red.) *Färg & ljus för människan - i rummet*. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Lloyd, Christopher (2001). *Colour for Adventurous Gardeners*. London: BBC Books.
- Lawson, Andrew (1996). *The gardener's book of colour*. London: Frances Lincoln.
- Nilsson, N. (2013). *Färgbilden som redskap vid växtkomposition*. Licentiatavhandling Göteborg: Göteborgs universitet, 2013.
- Pope, Nori & Pope, Sandra (1998). *Colour by design planting the contemporary garden*. London: Conran Octopus Limited.

Robinson, William F. L. S. (1921). *The English flower garden and home grounds*. 13. ed London: John Murray.

Sällström, Pehr (1996). *Goethes färglära*. Järna: Kosmos.

Thorpert, P. (2012). *Färgupplevelse i skogsmiljö* [elektronisk]. Magisteruppsats på Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Alnarp SLU. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/3907/1/thorpert_p_120213_2.pdf [2019-01-22]

7. Digital bilaga

Samtliga 585 fotografier från förstudien i juni 2018 finns tillgängliga till och med 30 april 2019 via länken nedan:

<https://drive.google.com/open?id=1Zp9jBcsx8vSbNgvjXGG-nIOg21kOxzoY>